כיתה ט' | הלכה · חמ"ד | שיעור 4 מתוך 6 | 45 דק'

אסתר ט, כב; שו"ע או"ח תרפז, א; תרצד, א; תרצה, ד; רמב"ם מגילה וחנוכה ב, טו, יז

"ימי משתה ושמחה": ארבע מצוות היום של פורים

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יזהו את ארבע מצוות היום של פורים: מקרא מגילה, משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים, ואת מקורן במגילת אסתר.
- התלמידים יכירו את השיעורים ההלכתיים: קריאה בלילה וביום, שתי מנות לאדם אחד, שתי מתנות לשני עניים.
- התלמידים יסבירו את קביעת הרמב"ם שעדיף להרבות במתנות לאביונים, ויקשרו אותה לשמחה של פורים.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה כל חג מבקש מאיתנו לעשות, ומה הוא מבקש מאיתנו לזכור?

בכל שיעור התלמידים ממלאים שורה ב"לוח המועדים" של הכיתה: מצוות היום (מה עושים), הזיכרון או הרעיון שמאחוריה (למה), ומנהג אחד מהבית או מהקהילה.

🧪 פתיחה

שואלים: מה הדבר הראשון שאתם חושבים עליו כשאומרים "פורים"? רושמים על הלוח את כל התשובות (תחפושות, משלוחים, רעשנים, סעודה...). אחר כך ממיינים יחד: מה מהרשימה הוא מצווה, ומה מנהג?

📖 הסבר למורה

מגילת אסתר (ט, כב) קובעת את פורים "יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים". מכאן שלוש מצוות: סעודה ושמחה, משלוח מנות ומתנות לאביונים. המצווה הרביעית היא קריאת המגילה: "חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום" (שו"ע תרפז, א).

השיעורים: משלוח מנות הוא שתי מנות (שני סוגי מאכל) לאדם אחד (רמב"ם ב, טו; שו"ע תרצה, ד), ולפי הרמ"א שולחים ביום ולא בלילה. מתנות לאביונים הן לפחות שתי מתנות לשני עניים, כלומר מתנה אחת לכל עני (שו"ע תרצד, א). סעודת פורים היא סעודה חגיגית ביום, "כְּפִי אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדוֹ" (רמב"ם ב, טו).

הרמב"ם (ב, יז) מכריע: "מוּטָב לָאָדָם לְהַרְבּוֹת בְּמַתְּנוֹת אֶבְיוֹנִים מִלְּהַרְבּוֹת בְּסְעֻדָּתוֹ וּבְשִׁלּוּחַ מָנוֹת לְרֵעָיו", כי השמחה הגדולה היא "לְשַׂמֵּחַ לֵב עֲנִיִּים וְיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת וְגֵרִים", ומי שעושה זאת "דּוֹמֶה לַשְּׁכִינָה". זו

נקודת מבט חשובה על השמחה של פורים: לא רק שמחה פרטית, אלא שמחה שמגיעה גם למי שקשה לו.

זרמים: נכתב בעיקר לממלכתי-דתי, כשיעור הלכה לקראת פורים. בממלכתי אפשר להתמקד במשלוח מנות ובמתנות לאביונים כשיעור על חברות, נתינה ואחריות חברתית, ובדברי הרמב"ם על "לשמח לב עניים".

⚖️ **שימו לב:** הדינים בשיעור מוצגים "לפי" המקור שצוין לידם (משנה, רמב"ם, שולחן ערוך, פניני הלכה). כאשר יש מנהגים שונים הם מוצגים זה לצד זה. כל קהילה נוהגת לפי פסיקת הרב שלה ולפי מנהג המשפחה, ובשאלה מעשית שואלים את הרב. כדאי לומר זאת לתלמידים במפורש.

📜 המקורות (מתוך ספריא)

אסתר ט, כב

וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נָהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים

שולחן ערוך, אורח חיים תרפז, א (קטע)

חייב אדם לקרו' המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום

רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה ב, טו (קטע)

וְכֵן חַיָּב אָדָם לִשְׁלֹחַ שְׁתֵּי מָנוֹת בָּשָׂר אוֹ שְׁנֵי מִינֵי תַּבְשִׁיל אוֹ שְׁנֵי מִינֵי אֳכָלִין לַחֲבֵרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ט יט) "וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ", שְׁתֵּי מָנוֹת לְאִישׁ אֶחָד

שולחן ערוך, אורח חיים תרצד, א

חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים

שולחן ערוך, אורח חיים תרצה, ד (הגהת הרמ"א, קטע)

ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה

רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה ב, יז

מוּטָב לָאָדָם לְהַרְבּוֹת בְּמַתְּנוֹת אֶבְיוֹנִים מִלְּהַרְבּוֹת בִּסְעֻדָּתוֹ וּבְשִׁלּוּחַ מָנוֹת לְרֵעָיו. שֶׁאֵין שָׂם שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וּמְפֹאָרָה אֶלָּא לְשַׂמֵּחַ לֵב עֲנִיִּים וְיִתּוֹמִים וְאַלְמָנוֹת וְגֵרִים. שֶׁהַמְשַׂמֵּחַ לֵב הָאֻמְלָלִים הָאֵלּוּ דּוֹמֶה לַשְּׁכִינָה

הפסוקים בלי טעמי המקרא, ושם ה' מובא בכתיב ה'. בשולחן ערוך הנוסח לפי מהדורת ספריא, עם הראשי תיבות שבמקור.

⚖️ כתוב במקור / הסבר

בטור הימני מה שכתוב במקור עצמו. בטור השמאלי הסבר, ואם הוא שלנו כתוב כך. ההסבר עוזר להבין, אבל הוא לא חלק מהמקור.

📜 כתוב במקור	🔍 הסבר (ושל מי הוא)
"וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ"	משלוח מנות: לפחות שתי מנות של מאכל לאדם אחד.
"וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים"	מתנות לאביונים: לפחות שתי מתנות לשני עניים, אחת לכל עני.
"בלילה ולחזור ולשנותה ביום"	קריאת המגילה פעמיים: בליל פורים וביום פורים.
"יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה"	סעודת פורים: סעודה חגיגית ביום פורים, כל אחד לפי יכולתו.
"דּוֹמֶה לַשְּׁכִינָה"	לפי הרמב"ם, מי שמשמח את לב העניים והחלשים דומה לשכינה, ולכן עדיף להרבות במתנות לאביונים.

👥 לימוד בחברותא

בחברותות. כל חברותא לומדת את הפסוק ומוצאת בו שלוש מצוות, ואחר כך לומדת את השיעורים בשולחן ערוך וברמב"ם.

1. מצאו בפסוק (אסתר ט, כב) שלוש מצוות. איזו מצווה רביעית חסרה בו, ומאיפה היא באה?
2. מה ההבדל בין "שתי מנות לאיש אחד" לבין "שתי מתנות לשני עניים"? ציירו את שני הדינים.
3. למה, לדעתכם, משלוח מנות הוא לחבר (כל אחד, גם עשיר), ומתנות לאביונים הן דווקא לעניים?
4. קראו את הרמב"ם ב, יז: מה עדיף לפיו, ומה הנימוק? מה פירוש "דומה לשכינה"?

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות (בדף זה), דף העבודה

1. פתיחה: פורים, מצווה או מנהג? (5 דקות)
2. הסבר: הפסוק וארבע המצוות (6 דקות)
3. לימוד בחברותא: השיעורים ודברי הרמב"ם (13 דקות)
4. דיון במליאה: שמחה פרטית ושמחה משותפת (8 דקות)
5. דף עבודה בזוגות (9 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (4 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מהן ארבע מצוות היום של פורים?
2. מה השיעור המינימלי של משלוח מנות ושל מתנות לאביונים?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה, לדעתכם, הרמב"ם מעדיף מתנות לאביונים על פני משלוחים יפים?
2. איך אפשר לתת מתנות לאביונים בכבוד, בלי לבייש את המקבל?

הערכה (מה דעתי?)

1. אילו מצוות פורים חשובות לכם במיוחד? למה?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לרשימה מהפתיחה ומסמנים בצבע את ארבע המצוות. כל זוג מתכנן "פורים של מצוות" בשלוש שורות: למי ישלחו משלוח מנות, איך יתנו מתנות לאביונים, ומתי ישמעו מגילה.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. כתבו את ארבע מצוות היום של פורים.
2. מה עדיף לפי הרמב"ם: להרבות במשלוח מנות או במתנות לאביונים?

💡 הערות למורה

סעודת פורים כוללת גם שמחה ביין למבוגרים, ויש בכך דעות שונות בשולחן ערוך ובהגהות הרמ"א (תרצה, ב); לתלמידים בגיל הזה מדגישים ששתיית אלכוהול אסורה להם על פי חוק ומסוכנת, ומתמקדים בסעודה, בשמחה ובנתינה. תחפושות, רעשנים ומחצית השקל הם מנהגים, ויש קהילות שנוהגות בהם בדרכים שונות. בפורים דפרזים (ט"ו באדר, בירושלים) אפשר להזכיר בקצרה, בלי להרחיב.

📝 בדף העבודה

ארבע מצוות פורים ומקורן, השיעורים ההלכתיים, דברי הרמב"ם על מתנות לאביונים, ושאלה מסכמת (20 נק'). מחוון מלא בעמוד השני. לתלמידים שזקוקים לתמיכה יש גרסה מותאמת עם מחסן מילים ומשפטי פתיחה.

מקורות

- אסתר ט, כב (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרפז, א (קטע) (ספריא)
- רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה ב, טו (קטע) (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרצד, א (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרצה, ד (הגהת הרמ"א, קטע) (ספריא)

- רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה ב, יז (ספריא)

מחוון למורה

מחוון: פורים: ארבע מצוות היום

1. קוראים את המגילה בלילה וביום · שולחים מאכלים לחבר: שתי מנות לאדם אחד (ביום, לפי הרמ"א) · נותנים לעניים: שתי מתנות לשני עניים · סעודה חגיגית ביום פורים, לפי היכולת.
2. "יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה" · "וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ" · "וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים".
3. לפי הרמב"ם צריך "שְׁתֵּי מָנוֹת בָּשָׂר אוֹ שְׁנֵי מִינֵי תַּבְשִׁיל אוֹ שְׁנֵי מִינֵי אֳכָלִין", כלומר שני סוגים שונים. שתי עוגיות זהות הן מין אחד, ולכן כדאי להוסיף מאכל מסוג אחר.
4. ג. להרבות במתנות לאביונים, "שֶׁאֵין שָׂם שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וּמְפֹאָרָה אֶלָּא לְשַׂמֵּחַ לֵב עֲנִיִּים".
5. א. (4 נק') מקרא מגילה, משלוח מנות, מתנות לאביונים, סעודת פורים (נק' לכל אחת).
ב. (6 נק') משלוח מנות: לחבר, שתי מנות לאדם אחד (3 נק'). מתנות לאביונים: לעניים, שתי מתנות לשני עניים (3 נק').
ג. (6 נק') להרבות במתנות לאביונים (2 נק'), כי השמחה הגדולה היא לשמח לב עניים, יתומים, אלמנות וגרים, והמשמח אותם "דומה לשכינה" (4 נק').
ד. (4 נק') כל הצעה סבירה: איסוף דרך גבאי צדקה או עמותה, תרומה דיסקרטית, תלושים וכדומה.